

Charczuk, Anna

Garnizony podlaskie w II Rzeczypospolitej : (wybrane problemy)

Szkice Podlaskie 5, 71-75

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA CHARCZUK

Garnizony podlaskie w II Rzeczypospolitej (wybrane problemy)

W okresie II Rzeczypospolitej co roku do jednostek stacjonujących na Podlasiu wcielono pobranych. Byli głównie Polacy, mniejszy procent stanowili Żydzi i Białorusini. Znaczna część poborowych — często analfabetów — pochodziła ze wschodnich regionów Polski. Nauką pisania i czytania oraz doksztalcaniem zajmował się oficer oświatowy pułku, ale jego działalność była niewystarczająca w stosunku do potrzeb. Pracę oświatową wspierał PCK, a następnie Polski Biały Krzyż. Działacze PBK prowadzili kursy w zakresie nauczania początkowego, organizowali odczyty i pogadanki. Wykłady prowadzili też nauczyciele z seminarium nauczycielskiego i Szkoły Rolniczej im. K. Wielkiego. Początkowo odbywały się tylko kursy rolnicze. Po raz pierwszy kurs taki zorganizowano październik – grudzień 1929, następny w 1933 r., ukończyło 80 żołnierzy z 22 pułku piechoty i 30 żołnierzy z 9 pułku artylerii lekkiej¹. Kolejny kurs odbył się w 1937 r. — uczestniczyło w nim 84 żołnierzy z 22 pułku piechoty i 42 z 9 pułku artylerii lekkiej². Pierwszy kurs dla 120 żołnierzy analfabetów 22 pułku zorganizowano w 1931 r.³ Pierwszy kurs w zakresie II i III klasy szkoły podstawowej odbył się na przełomie 1932/33 — ukończyło go 220 żołnierzy. Drugi kurs trwał od października 1934 do listopada 1935 w koszarach 9 pal, a świadectwa otrzymało 30 żołnierzy⁴. W 1937 r. odbył się kolejny kurs, ukończyło go 73 żołnierzy 22 pp i 25 żołnierzy 9 pal⁵.

Kursy odbywały się w wymiarze 6 godzin nauki tygodniowo. Wykładali nauczyciele siedleckich szkół powszechnych: Gostkowski, Kopec, Maksymiuk, Prokurat, Suska. Z ramienia władz oświatowych pieczę nad kursami sprawowała Jadwiga Suska we współpracy z instruktorem oświatowym siedleckiego garnizonu ppor. Marcinem Zagułą i członkiem Zarządu Koła PBK — J. Mikulskim⁶.

Podobne działania w zakresie podnoszenia poziomu oświaty w wojsku podjęli przedstawiciele kół oświatowych z Łukowa. Na terenie garnizonu łukowskiego kurs doksztalcający, zorganizowany w 1927 r., ukończyło 195 żołnierzy 35 pułku, a następny odbył się w 1928 r. Prowadziła je Komisja Oświaty Pozaszkolnej Sejmiku Powiatowego, która w czasie trwania drugiego kursu zainicjowała odrębne doksztalcanie dla podoficerów⁷.

Organizowano też odrębne szkolenia specjalistyczne. W 1932 r. 9 pal zor-

ganizował kurs dla kowali, w którym uczestniczyło 60 żołnierzy⁸. Ponadto w 1932 r. przeprowadzono kurs doskonalący dla lekarzy, obejmujący zagadnienia ochrony człowieka przed bronią chemiczną. Oficerowie siedleckiego garnizonu byli wykładowcami z ramienia Towarzystwa Wiedzy Wojskowej⁹. Podobne kursy prowadzono na terenie garnizonu bialskiego. Najczęściej były to kursy rolnicze, ale w 1938 r. zorganizowano kurs przodowników społecznych¹⁰.

PBK postawił sobie za zadanie organizowanie i prowadzenie pracy kulturalno-oświatowej w wojsku, toteż patronował szerzeniu i propagowaniu wiedzy — m.in. społeczno-politycznej. Od października 1934 r. do marca 1935 r. w kinie PBK odbył się cykl 18 pogadanek o Polsce współczesnej, zainicjowany przez Zarząd Siedleckiego PBK (pod kierownictwem członka Zarządu prof. J. Mikulskiego) w porozumieniu z władzami wojskowymi. Pogadanki poruszały tematy z zakresu życia gospodarczego Polski, obrony granic, geografii ziem polskich¹¹.

Przy 22 pp działało jedno z dwóch kin, jakie były w Siedlcach. Pieczę na nim sprawował PBK. Kino udostępniano zarówno wojsku, jak i ludności cywilnej. Dochody przeznaczone były na cele kulturalno-oświatowe¹².

Należy wspomnieć o znacznej roli świetlic i bibliotek pułkowych. Łukowski garnizon do 1927 r. korzystał ze zbiorów biblioteki miejskiej. W 1928 r. została zakupiona z funduszu miejskiego i powiatowego biblioteka na użytek 35 pp¹³. W 1934 r., dzięki staraniom PBK i władz wojskowych, otwarto pierwszą świetlicę w koszarach siedleckich¹⁴. Biblioteką i świetlicą dysponował też bialski 34 pp¹⁵.

Wojsko brało czynny udział w obchodach świąt państwowych, podczas których odbywały się defilady garnizonów Siedlec i Łukowa. Orkiestra 22 pp występowała na nich pod batutą Aleksandra Wasilewskiego. W 1934 r. „Nowa Gazeta Podlaska” pisała: „Nie do pomyślenia jest żaden obchód narodowy bez niej. Ona nie zawiedzie nigdy i jest ulubioną częścią każdego programu (...). Jej zespół to najmilszy dla ucha, zrany, doborowy zespół orkiestry, ukochanego przez Siedlce 22 pp”¹⁶. Przy 22 pułku działał też teatr amatorski — w 1933 r. wystawiono „Kordiana”, w 1937 r. „Damy i huzary”¹⁷. Na terenie garnizonu łukowskiego działała wojskowa orkiestra dęta, która organizowała koncerty, dawała podkład muzyczny przedstawieniom teatralnym teatrzyku żołnierskiego oraz organizowała wieczory muzyki poważnej dla ludności cywilnej¹⁸. Kierował nią por. Julian Rosse. W sierpniu 1928 r., na skutek przeniesienia 35 pp do Brześcia, jej miejsce zajęła orkiestra 22 pp¹⁹.

Obchody rocznic państwowych rozpoczynały się na ogół mszą polową, która stanowiła też nieodłączny element uroczystości wojskowych (Święto Niepodległości, Święto Lasu, święta pułkowe, imieniny marszałka Piłsudskiego, Święto Morza itp.). Początkowo msze odprawiano na wolnym powietrzu bądź w katedrze. Garnizonom podlaskim doskwierał brak kościoła przeznaczanego na potrzeby wojska. W 1919 r. płk Pałuż z ramienia Dowództwa Okręgu Siedleckiego zwrócił

się do biskupa podlaskiego Henryka Przeździeckiego z prośbą o wskazanie odrębnego kościoła dla wojska. Na kościół garnizonowy wyznaczono byłą cerkiew prawosławną przy ul. Ogrodowej, którą biskup poświęcił 25 stycznia 1919 r.

Fakt poświęcenia cerkwi nie oznaczał, że jest to własność garnizonu siedleckiego. W niedziele i święta o godz. 9.30 w cerkwi odprawiano msze dla wojska. Do chwili wyznaczenia przez Ministerstwo Spraw Wojskowych stałego kapelana, tymczasowy zarząd kościoła spoczął w rękach ks. dziekana Józefa Kobylińskiego²⁰. Do czasu nominacji kapelana ustalono dyżury tygodniowe księży w następującym porządku: ks. Piotrkowski, ks. Rytel, ks. SzklarSKI, ks. Bogucki, ks. Grabowski. Od 22.X.1919 r. stałym kapelanem był ks. Stefan Bogucki²¹.

31 maja 1919 r. do Kurii Biskupiej wpłynęło pismo od komendanta placu w Łukowie o poświęcenie cerkwi prawosławnej przy ul. Kościuszki i kościoła drewnianego (bożnicy protestanckiej) na Łapiguzie i przeznaczenie ich na kościoły garnizonowe²². Również w Białej Podlaskiej nie było kościoła garnizonowego. W wystosowanym przez Urząd Duszpasterski garnizonu Białej Podlaskiej piśmie do dowództwa garnizonu informowano, że kościół zwany garnizonowym jest przeznaczony dla szkół i nie może odprawiać osobnych mszy dla żołnierzy²³.

Na terenie Siedlec wojsko odegrało wiodącą rolę w dziedzinie sportu. Szczególnie popularna była piłka nożna. Jeszcze podczas pobytu pułku na Wileńszczyźnie powstała w 1921 r. amatorska drużyna piłki nożnej. Dyscypliną tą zajmowali się: mjr Janowski, Pudłowski, Małek, ppor. Grabski, st. sierż. Noskowicz. W końcu 1921 r. wśród rekrutów powołanych pod Mołodeczno znaleźli się byli piłkarze, których mjr Janowski wcielił do jednej kompanii i rozpoczął treningi. Drużyna należała do Wileńskiego Związku Piłki Nożnej, prowadziła rozgrywki z drużynami wojskowymi. Od 1922 r., w związku z przeniesieniem pułku do Siedlec, drużyna 22 pp brała udział w rozgrywkach Okręgowego Związku Piłki Nożnej w Warszawie. W końcu 1927 r. Polski Związek przeniósł drużynę 22 pp do Lubelskiego OZPN, gdzie w 1928 r. zdobyła mistrzostwo okręgu²⁴. W latach 1929–30 z powodu walkowerów WKS 22 pp stracił mistrzostwo Okręgu Lubelskiego, zajmując II i III miejsce.

Intensywne treningi prowadzone przez płk. Hozera pozwoliły na zwycięstwa z: 9 pał, TUR, AZS, Unia, wołyńskim WKS. W 1932 r. 22 pp zdobył mistrzostwo Polski kl. A i wszedł do ligi państwowej. Było to wydarzenie o tyle znaczące, że WKS 22 pp był pierwszą drużyną wojskową, która weszła do ligi. Znaczące zasługi dla piłki nożnej położyli też: por. Łopuszański i sierż. Czupratowski²⁵.

Klub borykał się z wieloma problemami — społeczeństwo Siedlec nie interesowało się zbyt sportem. W związku z częstymi wyjazdami drużyny na zawody rosły koszty jej utrzymania, a dochody z meczów były niskie. Zwrócono się z apelem do mieszkańców Siedlec, by dla rozwoju sportu wstąpili w poczet członków WKS 22 pp. W styczniu 1932 r. na zebraniu zarządu WKS zapadła

decyzja o rozszerzeniu działalności klubu o sekcje: bokserską, hokejową, narciarską i lekkoatletyczną. W ten sposób zarząd klubu we współpracy z władzami wojskowymi starał się przyciągnąć do WKS młodzież²⁶. W kwietniu 1934 r. na walnym zebraniu klubu podjęto uchwałę o zwiększeniu liczby dyscyplin uprawianych w WKS. Duże zasługi w tym kierunku położyli: ppłk Prosołowicz i p. Czechowicz, którzy za ofiarną pracę na rzecz rozwoju klubu otrzymali jego honorowe członkostwo²⁷. W 1935 r. prężnie działała już sekcja tenisowa²⁸.

Dzięki usilnym staraniom zarządu WKS stopniowo zwiększało się zainteresowanie piłką nożną. W Siedlcach zaczęły występować znane drużyny sportowe z całej Polski: Polonia, Czarni, Lwów, Wisła, Ruch, Legia, Podgórze. WKS odnosił sukcesy w lidze ogólnokrajowej. Rozgrywano też mecze z reprezentacjami zagranicznymi²⁹.

Okres pobytu w lidze ogólnokrajowej, a zarazem świetności WKS 22 pp trwał niespełna 3 lata i zakończył się w 1933 r. W następnych latach drużyna brała udział w rozgrywkach na szczeblu okręgowym. Musiała wycofać się z dalszych rozgrywek ligowych ze względu na trudne warunki materialne. Zła kondycja finansowa nie pozwoliła na zmianę systemu rozgrywek³⁰. Drużyny piłkarskie istniały także w 9 pac i 9 pal, nie osiągnęły jednak takich wyników jak WKS 22 pp.

Działalność klubów sportowych przejawiała się też w organizowaniu zawodów sportowych z okazji uroczystości państwowych i wojskowych. Zawody stanowiły nieodłączną część święta żołnierza i święta pułku. Corocznie organizowano też święto sportowe Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego 22 pp oraz zawody dywizyjne o nagrodę dowódcy 9 Dywizji Piechoty. Co roku odbywał się też tydzień sportowy, z którego dochód przeznaczano na budowę obiektów sportowych. Ze środków tych wybudowano stadion i korty tenisowe³¹.

Korpus oficerski 9 pal organizował zawody konne, kasyno udostępniano na bale i zabawy taneczne — uzyskane tą drogą środki przeznaczono na cele społeczne³².

Wojsko było też inicjatorem wielu innych akcji, jak chociażby budowy pomnika w Iganiach³³ dla upamiętnienia poległych w powstaniu listopadowym. Udostępniało także lokale organizacjom porządkowym³⁴.

Reasumując należy stwierdzić, że kluby wojskowe Podlasia prowadziły ożywioną działalność. Orkiestra garnizonu wraz z kompanią honorową stanowiły nieodłączny element uroczystości państwowych. Organizowane przez wojsko koncerty orkiestry, bale, zabawy, konkursy i zawody sportowe służyły społeczeństwu, a zarazem przynosiły środki na różnorodne cele — głównie społeczne. Kluby były otwarte na potrzeby podlaskiego społeczeństwa, starając się dostosować własną działalność do zainteresowań młodzieży. Poprzez otwarcie różnych sekcji starano się przyciągnąć do klubu ludność cywilną i rozwijać działalność na szeroką skalę. WKS 22 pp przyczyniał się do popularyzowania sportu na Podlasiu, odnosząc wydatne sukcesy. Obiekty sportowe wybudowane przez wojsko służą po dzień dzisiejszy.

PRZYPISY

- ¹ „Nowa Gazeta Podlaska” nr 47/1933.
- ² Jerzy Izdebski, *Rola garnizonu siedleckiego w życiu miasta* [w:] *Spółczeństwo siedleckie w walce o wyzwolenie społeczne i narodowe*, pr. zb. pod red. R. Szaflika, s. 232.
- ³ „Gazeta Podlaska” nr 30/1931.
- ⁴ „Życie Podlasia” nr 26/1935.
- ⁵ J. Izdebski, *Rola garnizonu siedleckiego...*, s. 232.
- ⁶ „Życie Podlasia”, nr 45/1935.
- ⁷ J. Izdebski, *Garnizon łukowski w XIX i XX w.* [w:] *Łuków i okolice w XIX i XX w.*, s. 124.
- ⁸ J. Izdebski, *Rola garnizonu siedleckiego...*, s. 232.
- ⁹ *Ibidem*, s. 232.
- ¹⁰ Jerzy Izdebski, *Garnizon Biała Podlaska w latach 1918–39 i w czasie wojny obronnej 1939 r.* [w:] *Z nieznannej przeszłości Białej i Podlasia*, oprac. T. Wasilewski i T. Krawczak, Biała Podlaska 1990, s. 507.
- ¹¹ Uczestniczyło w nich ok. 300 żołnierzy, „Życie Podlasia” nr 13/1945.
- ¹² J. Izdebski, *Rola garnizonu siedleckiego...*, s. 232.
- ¹³ „Gazeta Powiatu Łukowskiego” nr 2/1929, nr 3/1929.
- ¹⁴ „Życie Podlasia” nr 1/1934.
- ¹⁵ J. Izdebski, *Garnizon Biała Podlaska...*, s. 507.
- ¹⁶ „Nowa Gazeta Podlaska” nr 14/1934.
- ¹⁷ J. Izdebski, *Rola garnizonu siedleckiego...*, s. 233.
- ¹⁸ 9 VI 1928 r. orkiestra 35 pp dała koncert, na którym grano utwory Moniuszki, Schuberta i Rossiniego — J. Izdebski *Garnizon łukowski...*, s. 124.
- ¹⁹ *Ibidem*, s. 124.
- ²⁰ Archiwum Diecezjalne w Siedlcach, akta kościoła garnizonowego w Siedlcach, tom I, dział III.
- ²¹ *Ibidem*, tom I, dział III.
- ²² *Ibidem*, tom I, dział III.
- ²³ *Ibidem*, tom I, dział III.
- ²⁴ „Gazeta Podlaska” nr 34/1931 i „Życie Podlasia” nr 33/1935.
- ²⁵ „Gazeta Podlaska” nr 34/1931.
- ²⁶ „Gazeta Podlaska” nr 4/1932 i „Życie Podlasia” nr 33/1935.
- ²⁷ „Życie Podlasia” nr 1/1934.
- ²⁸ W kwietniu 1935 r. na kartach sekcji tenisowej KS „Strzelec” odbywały się zawody tenisowe o mistrzostwo Siedlec, „Życie Podlasia” nr 25/1935.
- ²⁹ Frekwencja na meczach wzrosła do 2–3 tys. — „Życie Podlasia” nr 3/1934 i nr 4/1934 oraz J. Izdebski, *Rola garnizonu siedleckiego...*, s. 234.
- ³⁰ W latach 1928–34 część kosztów utrzymania drużyny ponosiły dotacje tzw. czarnego funduszu, który pochodził z opłat za dzierżawę jatki czy z wypasu bydła. Po rozwiązaniu funduszu WKS stał się samofinansujący. Już w 1932 r. płk Hozer narzekał na ciężką sytuację finansową, „Gazeta Podlaska” nr 4/1932.
- ³¹ J. Izdebski, *Rola garnizonu siedleckiego...*, s. 234.
- ³² „Życie Podlasia” nr 1/1934 i nr 6/1934. Potrzeby społeczne były różnorodne: budowa szkół, Fundusz Obrony Narodowej, Fundusz Obrony Morskiej.
- ³³ Na budowę pomnika na szeroką skalę prowadzono zbiórki pieniężne. Na ten cel 9 pac w 1930 r. ofiarował 5 zł. 32 gr. („Gazeta Podlaska” nr 7/1930).
- ³⁴ W dniach 7–19 II 1938 r. w Domu Żołnierza odbywał się kurs członków Związku Młodej Wsi. J. Izdebski, *Rola garnizonu siedleckiego...*, s. 236.